

UNIONIN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (toinen jaosto)

10 päivänä kesäkuuta 2010\*

Yhdistetyissä asioissa C-395/08 ja C-396/08,

joissa on kysymys EY 234 artiklan mukaisista ennakkoratkaisupyynnöistä, jotka Corte d'appello di Roma (Italia) on esittänyt 11.4.2008 tekemillään päätöksillä, jotka ovat saapuneet unionin tuomioistuimeen 12.9.2008, saadakseen ennakkoratkaisun asioissa

**Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS)**

vastaan

**Tiziana Bruno** ja

**Massimo Pettini** (C-395/08),

ja

**Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS)**

\* Oikeudenkäyntikieli: italia.

vastaan

**Daniela Lotti** ja

**Clara Matteucci** (C-396/08),

UNIONIN TUOMIOISTUIN (toinen jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja J.N. Cunha Rodrigues sekä tuomarit P. Lindh (esittelevä tuomari), A. Rosas, A. Ó Caoimh ja A. Arabadjiev,

julkisasiamies: E. Sharpston,  
kirjaaja: hallintovirkamies R. Şereş,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 29.10.2009 pidetyssä istunnossa esitetyn,

ottaen huomioon huomautukset, jotka sille ovat esittäneet

– Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS), edustajanaan avvocato A. Sgroi,

- Bruno ja Pettini sekä Lotti ja Matteucci, edustajanaan avvocato R. Carlino,
  
- Italian hallitus, asiamiehenään I. Bruni, avustajanaan avvocato dello Stato M. Russo,
  
- Euroopan komissio, asiamiehinään C. Cattabriga ja M. van Beek,

kuultuaan julkisasiamiehen 21.1.2010 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

### **tuomion**

- 1 Ennakkoratkaisupyynnöt koskevat Euroopan teollisuuden ja työnantajain keskusjärjestön (UNICE), julkisten yritysten Euroopan keskuksen (CEEP) ja Euroopan ammattillisen yhteisjärjestön (EAY) tekemästä osa-aikatyötä koskevasta puitesopimuksesta 15.12.1997 annetun neuvoston direktiivin 97/81/EY (EYVL 1998, L 14, s. 9) tulkintaa.
  
- 2 Nämä pyynnot on esitetty asioissa, joissa Istituto nazionale della previdenza sociale (jäljempänä INPS) on vastakkain yhtäältä Brunon ja Pettinin sekä toisaalta Lottin ja Matteuccin kanssa ja joissa on kysymys vanhuuseläkeoikeuksien laskemista varten huomioon otettavan palvelusajan määrittämisestä.

## Asiaa koskevat oikeussäännöt

### *Unionin lainsäädäntö*

- 3 Direktiivin 97/81 1 artiklassa säädetään, että direktiivin tarkoituksena on panna täytäntöön toimialaltaan yleisten työmarkkinakeskusjärjestöjen eli Euroopan teollisuuden ja työnantajain keskusjärjestön (UNICE), julkisten yritysten Euroopan keskuksen (CEEP) ja Euroopan ammatillisen yhteisjärjestön (EAY) 6.6.1997 tekemä osa-aikatyötä koskeva puitesopimus, joka on direktiivin liitteenä (jäljempänä puitesopimus).
  
- 4 Direktiivin 97/81 johdanto-osan kolmannessa perustelukappaleessa todetaan seuraavaa:

”työntekijöiden sosiaalisia perusoikeuksia koskevan yhteisön peruskirjan 7 kohdassa säädetään muun ohessa, että ’sisämarkkinoiden toteuttamisen on johdettava työntekijöiden elin- ja työolojen paranemiseen yhteisössä. Tähän päästään yhdenmukais-  
tamalla eri maissa vallitsevien olosuhteiden paranemista, erityisesti muiden kuin toistaiseksi voimassa olevien työsuhteiden, kuten määräaikaisten työsuhteiden, osa-aikatyön, väliaikaisen työn ja kausityön osalta”.

- 5 Direktiivin johdanto-osan viidennessä perustelukappaleessa todetaan seuraavaa:

”Essenissä kokoontuneen Eurooppa-neuvoston päätelmissä korostettiin tarvetta toteuttaa sellaisia toimenpiteitä, joilla edistetään työllisyyttä sekä naisten ja miesten tasa-arvoisia mahdollisuuksia, sekä vaadittiin toimenpiteitä kasvun työllistävän vaikutuksen lisäämiseksi erityisesti joustavammilla työjärjestelyillä, jotka vastaavat sekä työntekijöiden toiveita että kilpailun vaatimuksia”.

- 6 Direktiivin 97/81 johdanto-osan 23 perustelukappaleessa todetaan seuraavaa:

”työntekijöiden sosiaalisia perusoikeuksia koskevassa yhteisön peruskirjassa tunnustetaan kaikenlaisen, erityisesti sukupuoleen, ihonväriin, rotuun, mielipiteisiin ja uskonnolliseen suuntautumiseen perustuvan syrjinnän vastaisen toiminnan merkitys”.

- 7 Puitesopimuksen johdanto-osan kahdessa ensimmäisessä kappaleessa todetaan seuraavaa:

”Tämä puitesopimus on osa yleistä eurooppalaista työllisyysstrategiaa. Osa-aikatyöllä on viime vuosina ollut merkittävä vaikutus työllisyyteen. Tästä syystä sopimuksen osapuolet ovat kiinnittäneet erityistä huomiota tähän työnteon muotoon. Osapuolten aikomuksena on harkita tarvetta tehdä muita joustavia työnteon muotoja koskevia samanlaisia sopimuksia.

Samalla kun siinä tunnustetaan, että tilanteet jäsenvaltioissa vaihtelevat ja että osa-aikatyö on luonteenomainen työnteon piirre tietyillä toimialoilla ja tietyissä toiminnoissa, sopimus määrittelee osa-aikatyötä koskevat yleiset periaatteet ja vähimmäisvaatimukset. Se kuvaa työmarkkinaosapuolten tahtoa luoda yleiset puitteet osa-aikatyöntekijöihin kohdistuvan syrjinnän poistamiseksi ja edesauttaa osa-aikatyömahdollisuuksien kehittämistä sekä työnantajien että työntekijöiden kannalta hyväksyttävältä perustalta.”

8. Nyt esillä olevien asioiden kannalta merkitykselliset puitesopimuksen määräykset ovat seuraavat:

”Yleisiä huomioita

--

5. sopimuksen osapuolet pitävät tärkeinä toimenpiteitä, joilla helpotetaan miesten ja naisten pääsyä osa-aikatyöhön eläkkeelle siirtymiseen valmistautumiseksi, työ- ja perhe-elämän yhteensovittamiseksi sekä ammattitaitoa ja etenemismahdollisuuksia edistävien opiskelu- ja koulutusmahdollisuuksien hyödyntämiseksi työnantajien ja työntekijöiden molemminpuoliseksi hyödyksi ja tavalla, joka edistää yritysten kehitystä;

--

*1 lauseke:* Tarkoitus

Tämän puitesopimuksen tarkoituksena on

- a) osa-aikatyöntekijöihin kohdistuvan syrjinnän poistaminen ja osa-aikatyön laadun parantaminen;
  
- b) helpottaa osa-aikatyön kehittämistä vapaaehtoisuuden pohjalta ja myötävaikuttaa työajan joustavaan järjestämiseen työnantajien ja työntekijöiden tarpeet huomioon ottavalla tavalla.

--

*3 lauseke:* Määritelmät

Tässä sopimuksessa tarkoitetaan

- 1) 'osa-aikatyöntekijällä' palkattua työntekijää, jonka säännöllinen työaika viikko-työaikana tai keskimääräisenä työaikana enintään vuoden pituisena ajanjaksona laskettuna on lyhyempi kuin vastaavan kokoaikaisen työntekijän säännöllinen työaika;

- 2) 'vastaavalla kokoaikaisella työntekijällä' samassa työpaikassa työskentelevää kokoaikaista palkattua työntekijää, jolla on samantyyppinen työsopimus tai työsuhde ja joka tekee samaa tai samankaltaista työtä, jolloin huomioon otetaan muut näkökohdat kuten kokemus, pätevyys ja ammattitaito.

Milloin työpaikassa ei ole vastaavaa kokoaikaista työntekijää, vertailu tulee tehdä sovellettavaan työehtosopimukseen perustuen, tai milloin sellaista ei ole, kansallisen lainsäädännön, työehtosopimusten tai käytäntöjen mukaisesti.

#### *4 lauseke: Syrjimättömyyden periaate*

1. Osa-aikatyöntekijöihin ei pelkästään osa-aikaisuuden perusteella saa soveltaa epäedullisempia työehtoja kuin vastaaviin kokoaikaisiin työntekijöihin, ellei erillinen kohtelu ole perusteltua asiallisista syistä.
2. Silloin kun se on tarkoituksenmukaista, sovelletaan pro rata temporis -periaatetta.
3. Jäsenvaltiot ja/tai työmarkkinaosapuolet antavat tämän lausekkeen täytäntöönpanoa koskevat yksityiskohtaiset säännöt ottaen huomioon eurooppalaisen lainsäädännön sekä kansallisen lainsäädännön, työehtosopimukset ja käytännöt.



4. Jäsenvaltiot, sen jälkeen kun ne ovat kuulleet työmarkkinaosapuolia kansallisen lainsäädännön, työehtosopimusten tai käytäntöjen mukaisesti, ja/tai työmarkkinaosapuolet voivat asiallisista syistä tarvittaessa asettaa erityisten työehtojen piiriin pääsyn edellytykseksi palvelusaikaa, työn kestoa tai työansioita koskevia vaatimuksia. Osa-aikaisten työntekijöiden pääsyä erityisten työehtojen piiriin koskevia arviointiperusteita olisi tarkasteltava määräajoin ottaen huomioon 4 lausekkeen 1 kohdassa tarkoitetun syrjimättömyyden periaatteen.

*5 lauseke: Mahdollisuudet osa-aikatyöhön*

1. Tämän sopimuksen 1 lausekkeen sekä osa-aikatyöntekijöiden ja kokoaikaisten työntekijöiden välisen syrjimättömyysperiaatteen mukaisesti:
  - a) jäsenvaltioiden olisi, sen jälkeen kun ne ovat kuulleet työmarkkinaosapuolia kansallisen lainsäädännön tai käytäntöjen mukaisesti, tunnistettava oikeudelliset tai hallinnolliset esteet, jotka saattavat rajoittaa mahdollisuuksia osa-aikatyöhön, arvioitava niitä ja tarvittaessa poistettava ne;
  - b) työmarkkinaosapuolten olisi toimivaltansa puitteissa ja työehtosopimuksissa määrättyjen menettelytapojen mukaisesti tunnistettava esteet, jotka saattavat rajoittaa mahdollisuuksia osa-aikatyöhön, arvioitava niitä ja tarvittaessa poistettava ne.

*Kansallinen lainsäädäntö*

Asetus nro 61/2000

- 9) Direktiivi 97/81 saatettiin osaksi Italian oikeusjärjestystä Euroopan teollisuuden ja työnantajain keskusjärjestön (UNICE), julkisten yritysten Euroopan keskuksen (CEEP) ja Euroopan ammatillisen yhteisjärjestön (EAY) tekemästä osa-aikatyötä koskevasta puitesopimuksesta annetun direktiivin 97/81/EY täytäntöönpanosta 25.2.2000 annetulla asetuksella (decreto legislativo) nro 61 (GURI nro 66, 20.3.2000). Kyseisen asetuksen, sellaisena kuin sitä on sovellettava pääasioihin sovellettavan version (jäljempänä asetus nro 61/2000), 1 §:ään sisältyvät seuraavat määritelmät:
- ”a) ’kokoaikaisella’ 8.4.2003 annetun asetuksen nro 66 3 §:n 1 momentissa säädettyä säännöllistä työaika tai tarvittaessa voimassa olevassa työehtosopimuksessa määritettyä lyhennettyä säännöllistä työaika (minor orario normale)
- b) ’osa-aikaisella’ yksittäisessä työsopimuksessa määritettyä työaika, jota työntekijän on noudatettava ja joka on lyhyempi kuin edellä a kohdassa tarkoitettu työaika
- c) ’horisontaalisella osa-aikaisella työsuhteella’ työsuhdetta, jossa päivittäinen työaika on lyhyempi kuin kokoaikaisessa työsuhteessa noudatettava säännöllinen työaika

d) 'vertikaalisella osa-aikatyöllä' työsuhdetta, jossa työtä tehdään kokoaikaisesti mutta ainoastaan tiettyinä aikoina viikosta, kuukaudesta tai vuodesta

d-bis) 'sekamuotoisella osa-aikatyöllä' työsuhdetta, jossa on yhdistetty edellä c ja d kohdassa tarkoitetut osa-aikatyön muodot

e) 'lisätyöllä' 2 §:n 2 momentissa tarkoitettujen osapuolten kesken sovitun työajan lisäksi tehtyä työtä, joka ei kuitenkaan ylitä kokoaikaisessa työsuhteessa noudatettavaa säännöllistä työaikaa."

10 Asetuksen nro 61/2000 9 §:n 1 ja 4 momentissa säädetään seuraavaa:

"1. Osa-aikatyöntekijöistä maksettavien sosiaalivakuutusmaksujen laskentaperusteena käytettävä vähimmäistuntipalkka määritetään kertomalla säännöllisenä työaikana viikoittain tehtyjen työpäivien lukumäärä 12.9.1983 annetun asetuksen (decreto-legge) nro 463, josta on muutettuna tullut 11.11.1983 annettu laki nro 638, 7 §:ssä säädetyllä päivittäisellä vähimmäispalkalla ja jakamalla tämä tulo toimialakohteisessa työehtosopimuksessa kokoaikaisille työntekijöille määritettynä säännöllisenä työaikana kullakin viikolla tehtyjen työtuntien määrällä.

--

4. Kun työsopimus muutetaan kokoaikaisesta osa-aikaiseksi tai päinvastoin, eläkkeen suuruutta määritettäessä otetaan huomioon kokoaikaisesti työskennelty aika kokonaisuudessaan ja osa-aikaisesti työskennelty aika suhteessa tosiasiallisesti työskenneltyihin tunteihin."

Asetus nro 463, joka annettiin 12.9.1983

- 11 Kiireellisistä toimenpiteistä sosiaalisen suojelun ja terveyden alalla ja julkisten menojen valvonnasta eri hallinnon aloilla sovellettavista säännöksistä ja tiettyjen määräraajojen lykkäämisestä annetun asetuksen nro 463 (decreto-legge) (GURI nro 250, 12.9.1983), sellaisena kuin se on muutettuna 11.11.1983 annetulla lailla nro 638, 7 §:ssä säädetään seuraavaa:

”1. Kunkin vuoden 1983 jälkeisen kalenterivuoden osalta INPS:n maksamaa vanhuuseläkettä laskettaessa palkatulle työntekijälle kalenterivuodelta hyväksi luettavien viikoittaisten vakuutusmaksujen lukumäärä vastaa niiden saman vuoden viikkojen lukumäärää, joilta on maksettu palkkaa tai jotka [palkanmaksukausiin rinnastettavia kausia] koskevien sääntöjen mukaan on tunnustettu niihin rinnastettaviksi edellyttäen, että kultakin viikolta on maksettu, maksettava tai laskennallisesti hyväksi luettu palkka joka on vähintään 30 prosenttia työeläkekassan kyseisen vuoden 1. tammikuuta maksamasta kuukausittaisesta vähimmäiseläkkeestä. Tammikuun 1 päivänä 1984 alkavalta maksukaudelta lähtien päiväpalkan alarajan, työehtosopimuksen mukaisen keskipalkan päiväminimi mukaan luettuna, on oltava kaikkia sosiaalivakuutusta ja etuuksia koskevia maksuja varten vähintään 7,5 prosenttia työeläkekassan kyseisen vuoden 1. tammikuuta maksamasta kuukausittaisesta vähimmäiseläkkeestä.

2. Jos näin ei ole, viikoittaisten vakuutusmaksujen lukumäärä lasketaan (ylöspäin pyöristettynä) jakamalla kalenterivuoden aikana tosiasiallisesti maksettu, maksettava tai laskennallisesti hyväksi luettu palkka edellisessä momentissa tarkoitettulla palkalla. Tällä tavalla määritetyt vakuutusmaksut kohdistetaan työntekijän vakuutusajan tosiasiallisesta pituudesta riippumatta ajanjaksoon, johon sisältyvä viikkomäärä vastaa niiden saman vuoden viikkojen lukumäärää, joilta on maksettu palkkaa tai jotka on luettu laskennallisesti hyväksi, vuoden viimeisestä työskentelyviikosta tai laskennallisesti hyväksi luetusta viikosta taaksepäin lukien.

3. Edellä olevien momenttien säännöksiä sovelletaan 31.12.1983 jälkeisiin maksukausiin määritettäessä oikeutta muihin INPS:n maksuvelvollisuuden piiriin kuuluviin etuuksiin kuin vanhuuseläkkeisiin.

4. Sinä vuonna, jona eläkettä aletaan maksaa, vuoden ensimmäisen päivän ja eläkkeellesiirtymispäivän väliseltä ajalta työntekijän hyväksi luettavien viikoittaisten vakuutusmaksujen määrä määritetään edellisissä momenteissa esitettyjen sääntöjen mukaisesti huomioimalla kyseiseltä ajanjaksolta vain ne viikot, joina on tosiasiallisesti työskennelty tai jotka on luettu laskennallisesti hyväksi. Samaa perustetta sovelletaan muihin sosiaalivakuutuksiin ja -etuuksiin.

5. Tämän pykälän 1, 2, 3 ja 4 momentin säännöksiä ei sovelleta kotitalous- ja perhepalveluja suorittaviin työntekijöihin, maataloustyöntekijöihin, oppisopimuksen nojalla työskenteleviin eikä asepalveluksessa tai siihen rinnastettavassa palveluksessa vietettyihin ajanjaksoihin – –.”

## **Pääasiat ja ennakkoratkaisukysymykset**

- 12 Pääasioiden vastaajat kuuluvat lentoyhtiö Alitalian matkustamohenkilökuntaan. Nämä työntekijät työskentelevät osa-aikaisesti niin sanotun jaksoittaisen vertikaalisen järjestelmän mukaan. Tässä järjestelmässä työntekijä työskentelee vain joitakin viikkoja tai kuukausia vuodessa ja tekee joko täyttä tai vähennettyä työaika. Vastaajat toteavat, että matkustamohenkilökunnan työn luonteen vuoksi jaksoittainen vertikaalinen osa-aikatyö on ainoa heidän työehtosopimuksessaan määrätty osa-aikaisen työn muoto.
- 13 Kyseiset työntekijät arvostelevat INPS:ää siitä, että tämä ottaa huomioon eläkeoikeuksien saamiseksi oikeuttavina maksukausina vain työskentelykaudet ja jättää huomioon ottamatta ajanjaksot, joina ei työskennellä ja jotka vastaavat heidän työaikansa lyhennystä suhteessa vastaaviin kokoaikaisiin työntekijöihin. He nostivat kanteen Tribunale di Romassa ja riitauttivat INPS:n heille osoittamat yksittäiset maksukausia koskevat laskelmat. Työntekijät väittivät kanteissaan pääasiallisesti, että ajanjaksojen, jolloin ei työskennellä, poissulkeminen merkitsee erilaista kohtelua jaksottaista vertikaalista osa-aikatyötä tekevien ja niiden työntekijöiden välillä, jotka ovat valinneet niin sanotun horisontaalisen mallin, siten, että viimeksi mainitut asetetaan edullisempaan

asemaan vastaavan kestoisen työn osalta. Kyseinen tuomioistuin hyväksyi kanteet, mutta INPS valitti Corte d'appello di Romaan. INPS väittää valitustensa tueksi pääasiallisesti, että eläkesuoritusten laskennassa merkitykselliset maksukaudet ovat ne, joiden kuluessa pääasioiden vastaajat ovat tosiasiallisesti työskennelleet ja joilta on maksettu palkkaa sekä suoritettu vakuutusmaksuja; tämä laskenta suoritetaan pro rata temporis.

- 14 Näissä olosuhteissa Corte d'appello di Roma päätti lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset, joiden sanamuoto on kummassakin pääasiassa sama:

- ”1) Onko Italian lainsäädäntö ([11.11.1983 annetun] lain nro 638/83 7 §:n 1 momentti), jonka mukaan ajanjaksoja, joiden kuluessa vertikaalisessa osa-aikatyössä ei työskennellä, ei oteta huomioon hyväksi luettavien maksujen kausina eläkeoikeuden saamisen kannalta, direktiivin [97/81] ja erityisesti [sen liitteenä olevan puitesopimuksen] 4 lausekkeessa tarkoitetun syrjimättömyyden periaatteen mukainen?
- 2) Onko edellä mainittu kansallinen lainsäädäntö direktiivin [97/81] ja erityisesti [edellä mainitun puitesopimuksen] 1 lausekkeen mukainen, jossa määrätään, että jäsenvaltioiden lainsäädännön on helpotettava osa-aikatyön kehittämistä, sekä [edellä mainitun puitesopimuksen] 4 ja 5 lausekkeen mukainen, joissa määrätään, että jäsenvaltioiden olisi poistettava oikeudelliset esteet, jotka rajoittavat mahdollisuuksia osa-aikatyöhön, kun on selvää, että se, että eläkkeen osalta ei oteta huomioon viikkoja, jolloin ei työskennellä, muodostaa merkittävän esteen vertikaalisen osa-aikatyön valitsemiselle?

- 3) Voidaanko [edellä mainitun puitesopimuksen] 4 lausekkeessa tarkoitettu syrjimättömyyden periaate ulottaa koskemaan myös osa-aikatyön eri muotoja, kun otetaan huomioon, että kansallisen lainsäädännön mukaan horisontaalisessa osa-aikatyössä, jossa *kalenterivuonna työskenneltyjen tuntien, joista on maksettu palkkaa, kokonaismäärä on yhtä suuri*, kaikki kalenterivuoden viikot otetaan huomioon, toisin kuin vertikaalisessa osa-aikatyössä?”
- 15 Asiat C-395/08 ja C-396/08 yhdistettiin kirjallista ja suullista käsittelyä sekä tuomion antamista varten yhteisöjen tuomioistuimen presidentin 3.12.2008 antamalla määräyksellä.

## **Ennakkoratkaisukysymysten tarkastelu**

### *Tutkittavaksi ottaminen*

- 16 INPS katsoo, että ennakkoratkaisupyynnöt tulisi jättää tutkimatta, koska puitesopimusta ei sovelleta pääasioissa kysymyksessä oleviin tosiseikkoihin aineellisesti eikä ajallisesti.
- 17 Euroopan komissio väittää, että ennakkoratkaisupyynnöt ovat epätasällisiä pääasioiden tosiseikkojen ja oikeudellisten seikkojen osalta, ja esittää tämän vuoksi myös tiettyjä epäilyksiä siitä, onko nämä pyynnöt otettava tutkittavaksi.

- 18 Aivan aluksi on palautettava mieleen, että SEUT 267 artiklan mukaisessa menettelyssä yksinomaan kansallisen tuomioistuimen, jossa asia on vireillä ja joka vastaa annettavasta ratkaisusta, tehtävänä on kunkin asian erityispiirteiden perusteella harkita, onko ennakkoratkaisu tarpeen asian ratkaisemiseksi ja onko sen unionin tuomioistuimelle esittämällä kysymyksillä merkitystä asian kannalta. Jos esitetyt kysymykset koskevat unionin oikeuden tulkintaa, unionin tuomioistuimen on siten lähtökohteisesti ratkaistava ne (ks. mm. asia C-119/05, Lucchini, tuomio 18.7.2007, Kok., s. I-6199, 43 kohta ja asia C-414/07, Magoora, tuomio 22.12.2008, Kok., s. I-10921, 22 kohta).
- 19 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan olettamana on, että kansallisen tuomioistuimen niiden oikeudellisten seikkojen ja tosiseikkojen perusteella, joiden määrittämisestä se vastaa ja joiden paikkansapitävyyden selvittäminen ei ole unionin tuomioistuimen tehtävä, esittämällä yhteisön oikeuden tulkintaan liittyvillä kysymyksillä on merkitystä asian ratkaisun kannalta. Unionin tuomioistuin voi jättää tutkimatta kansallisen tuomioistuimen esittämän pyynnön ainoastaan, jos on ilmeistä, että pyydettyllä yhteisön oikeussäännön tulkitsemisella ei ole mitään yhteyttä kansallisessa tuomioistuimessa käsiteltävän asian tosiseikkoihin tai kohteeseen, jos kyseinen ongelma on luonteeltaan hypoteettinen taikka jos unionin tuomioistuimella ei ole tiedossaan niitä tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja, jotka ovat tarpeen, jotta se voisi antaa hyödyllisen vastauksen sille esitettyihin kysymyksiin (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat C-222/05–C-225/05, van der Weerd ym., tuomio 7.6.2007, Kok., s. I-4233, 22 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 20 Käsiteltävinä olevat pääasiat koskevat sitä, ovatko laskentatavat, joilla lasketaan vanhuuseläkeoikeuden saamiseksi edellytettävä palvelusaika, mahdollisesti syrjiviä sellaisia työntekijöitä kohtaan, jotka ovat valinneet tietyn tyyppisen osa-aikatyön, tässä tapauksessa jaksoittaisen vertikaalisen osa-aikatyön. Kansallinen tuomioistuin pohdii, ovatko nämä laskentatavat yhteensopivia direktiivin 97/81 kanssa. Kyseinen tuomioistuin selittää ennakkoratkaisupyynnöissään syyt, joiden vuoksi se katsoo, että unionin tuomioistuimelle esitettävät kysymykset ovat merkityksellisiä ja hyödyllisiä sen käsiteltävinä olevien riita-asioiden ratkaisemiseksi. Vaikka näihin pyyntöihin ei sisälly tyhjentävää selontekoa sovellettavan kansallisen lainsäädännön asian kannalta merkityksellisistä säännöksistä, ne ovat riittävän täsmällisiä, jotta unionin tuomioistuin voi antaa hyödyllisen vastauksen sille esitettyihin kysymyksiin. Kysymys siitä,



sovelletaanko kyseistä direktiiviä ja puitesopimusta pääasioihin, tutkitaan puolestaan ennakkoratkaisukysymysten aineellisen tarkastelun yhteydessä.

- 21 Ennakkoratkaisupyynnöt on näin ollen otettava tutkittaviksi.

### *Asiakysymys*

- 22 Kansallinen tuomioistuin haluaa kolmella kysymyksellään selvittää ennen kaikkea, ovatko puitesopimuksen 1, 4 ja 5 lauseke esteenä pääasiassa kysymyksessä olevan kaltaiselle lainsäädännölle, jossa jaksoittaista vertikaalista osa-aikatyötä tekevien osalta ajanjaksoja, jolloin ei työskennellä, ei oteta huomioon vanhuuseläkeoikeuden saamiseksi edellytettävän palvelusajan laskennassa, kun tämä sääntö ei koske horisontaalista osa-aikatyötä eikä kokoaikatyötä tekeviä.
- 23 On syytä ensiksi määrittää, kuuluvatko pääasioissa kysymyksessä olevan kaltaiset tilanteet direktiivin 97/81 ja puitesopimuksen soveltamisalaan aineellisesti ja ajallisesti, ja jos kuuluvat, miltä osin.

## Puitesopimuksen soveltamisalan tarkastelu

### – Aineellinen soveltamisala

- <sup>24</sup> Direktiivin 97/81 ja puitesopimuksen tarkoituksena on yhtäältä edistää osa-aikatyötä ja toisaalta poistaa syrjintä osa-aikaisesti työskentelevien ja kokoaikaisesti työskentelevien työntekijöiden välillä (ks. yhdistetyt asiat C-55/07 ja C-56/07, Michaeler ym., tuomio 24.4.2008, Kok., s. I-3135, 21 kohta).
- <sup>25</sup> Osa-aikatyöntekijöiden ja koko aikaisten työntekijöiden välisen syrjinnän poistamisen tavoitteen mukaisesti puitesopimuksen 4 lausekkeessa todetaan työehdoista, että osa-aikatyöntekijöihin ei pelkästään osa-aikaisuuden perusteella saa soveltaa epäedullisempia työehtoja kuin vastaaviin kokoaikaisiin työntekijöihin, ellei erilainen kohtelu ole perusteltua asiallisista syistä.
- <sup>26</sup> On siis ratkaistava, ovatko Alitalian matkustamohenkilökunnan eläkeoikeuksia koskevat säännökset mainitussa 4 lausekkeessa tarkoitettuja työehtoja.
- <sup>27</sup> Tältä osin on todettava, että kun Euroopan unionin neuvosto antoi direktiivin 97/81, jolla puitesopimus pantiin täytäntöön, se nojautui sosiaalipolitiikasta muiden Euroopan yhteisön jäsenvaltioiden kuin Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistyneen kuningaskunnan kesken tehtyyn sopimukseen (EYVL 1992, C 191, s. 91), joka on Euroopan yhteisön perustamissopimuksen liitteenä olevan sosiaalipolitiikasta tehdyn pöytäkirjan (nro 14) liitteenä, ja erityisesti sen 4 artiklan 2 kohtaan, jossa säädetään,

että Euroopan unionin tasolla tehdyt sopimukset pannaan täytäntöön 2 artiklassa tarkoitettujen kysymysten osalta. Nämä sosiaalipolitiikasta tehdyn sopimuksen määräykset toistetaan EY 139 artiklan 2 kohdassa ja vastaavasti 137 artiklassa.

- 28 Tässä tarkoitettuihin kysymyksiin kuuluvat sosiaalipolitiikasta tehdyn sopimuksen 2 artiklan 1 kohdan toisen luetelmakohdan mukaan ”työolot”; tämä määräys on toistettu EY 137 artiklan, sellaisena kuin se on muutettuna Nizzan sopimuksella, 1 kohdan b alakohdassa. On todettava, ettei pelkän sosiaalipolitiikasta tehdyn sopimuksen määräyksen sanamuodon eikä puitesopimuksen 4 lausekkeen sanamuodon perusteella voida ratkaista, kattavatko näissä määräyksissä tarkoitetut työolot tai vastaavasti työehdot pääasiassa kysymyksessä olevien palkkojen ja eläkkeiden kaltaisiin tekijöihin liittyvät edellytykset. Näiden määräysten tulkinnassa on näin ollen erittäin vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan otettava huomioon sen lainsäädännön, jonka osa tämä määräys on, asiayhteys ja tällä lainsäädännöllä tavoitellut päämäärät (ks. analogisesti asia C-268/06, Impact, tuomio 15.4.2008, Kok., s. I-2483, 110 kohta).
- 29 Tältä osin puitesopimuksen 1 lausekkeen a alakohdasta ilmenee, että yksi sopimuksen tavoitteista on ”osa-aikatyöntekijöihin kohdistuvan syrjinnän poistaminen ja osa-aikatyön laadun parantaminen”. Samoin puitesopimuksen johdanto-osan toisessa kohdassa todetaan, että se ”kuvaa työmarkkinaosapuolten tahtoa luoda yleiset puitteet osa-aikatyöntekijöihin kohdistuvan syrjinnän poistamiseksi ja edesauttaa osa-aikatyömahdollisuuksien kehittämistä sekä työnantajien että työntekijöiden kannalta hyväksyttävältä perustalta”; tätä tavoitetta korostetaan myös direktiivin 97/81 11 perustelukappaleessa.
- 30 Puitesopimuksella, erityisesti sen 4 lausekkeella, pyritään siis tavoitteeseen, joka on osa sosiaalipolitiikasta tehdyn sopimuksen 1 artiklassa vahvistettuja perustavanlaatuisia tavoitteita ja joka on toistettu EY 136 artiklan ensimmäisessä kohdassa, Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen johdanto-osan kolmannessa kohdassa

ja Eurooppa-neuvoston Strasbourgissa 9.12.1989 pidetyssä kokouksessa hyväksytyssä työntekijöiden sosiaalisia perusoikeuksia koskevan yhteisön peruskirjan, johon edellä mainitussa EY:n perustamissopimuksen artiklassa viitataan, 7 kohdassa ja 10 kohdan ensimmäisessä alakohdassa. Nämä perustavanlaatuiset tavoitteet liittyvät elin- ja työolojen kohentamiseen ja työntekijöiden riittävään sosiaaliseen suojelemiseen. Täsmällisemmin kysymys on osa-aikaisesti työskentelevien työntekijöiden työolojen parantamisesta ja sen varmistamisesta, että heitä suojellaan syrjinnältä, kuten direktiivin 97/81 johdanto-osan 3 ja 23 perustelukappaleessa vahvistetaan.

- 31 Lisäksi on korostettava, että EY 136 artiklan ensimmäisessä kohdassa, jossa määritetään tavoitteet, joiden valossa neuvosto voi EY 137 artiklassa tarkoitetuissa kysymyksissä panna EY 139 artiklan 2 kohdan mukaisesti täytäntöön työmarkkinaosapuolten välillä unionin tasolla tehdyt sopimukset, viitataan Torinossa 18.10.1961 allekirjoitettuun Euroopan sosiaaliseen peruskirjaan, jonka I osan 4 kohdassa vahvistetaan kaikkien työntekijöiden oikeus ”kohtuulliseen palkkaan, joka on riittävä turvaamaan tyydyttävän elintason heille ja heidän perheilleen”, yhtenä tavoitteista, jonka sopimuspuolet ovat sitoutuneet saavuttamaan tämän peruskirjan III osassa olevan 20 artiklan mukaisesti (em. asia Impact, tuomion 113 kohta).
- 32 Näiden tavoitteiden valossa puitesopimuksen 4 lausekkeen on katsottava ilmentävän unionin työ- ja sosiaalioikeuden periaatetta, jota ei voida tulkita suppeasti (ks. analogisesti asia C-307/05, Del Cerro Alonso, tuomio 13.9.2007, Kok., s. I-7109, 38 kohta ja em. asia Impact, tuomion 114 kohta).
- 33 Puitesopimuksen 4 lausekkeen tulkitseminen siten, että tässä lausekkeessa tarkoitettujen työehtojen käsitteen piiristä suljettaisiin kategorisesti pois palkka- ja eläke-ehtojen kaltaiset taloudelliset ehdot, merkitsisi sitä, että kyseessä olevien työntekijöiden syrjintää vastaan annettavan suojan alaa rajoitettaisiin kyseisen lausekkeen tavoitteen vastaisesti ottamalla käyttöön työehtojen luonteeseen perustuva erottelu, jota tämän lausekkeen sanamuoto ei millään tavalla edellytä.

- 34 Tällainen tulkinta tekisi lisäksi merkityksettömäksi puitesopimuksen 4 lausekkeen 2 kohdan viittauksen pro rata temporis -periaatteeseen, jota voidaan luonteensa puolesta soveltaa yksinomaan jakokelpoisiin etuuksiin, kuten niihin, jotka johtuvat esimerkiksi palkkoihin ja eläkkeisiin liittyvistä taloudellisista työehdoista (ks. analogisesti em. asia Impact, tuomion 116 kohta).
- 35 Sosiaalipolitiikasta tehdyn sopimuksen 2 artiklan 6 kohdan sanamuodon mukaan, joka on toistettu EY 137 artiklan 5 kohdassa, sellaisena kuin se on muutettuna Nizzan sopimuksella, tämän artiklan määräyksiä ”ei sovelleta palkkoihin, järjestäytymisoikeuteen, lakko-oikeuteen eikä oikeuteen määrätä työsulusta”. Kuten yhteisöjen tuomioistuin on jo todennut, koska tässä määräyksessä poiketaan siitä, mitä saman artiklan 1–4 kohdassa määrätään, kyseisessä kohdassa pois suljettuja aloja on kuitenkin tulkittava suppeasti, jotta kyseisten 1–4 kohdan soveltamisalaa ei rajoiteta aiheettomasti ja jotta EY 136 artiklassa asetettuja tavoitteita ei aseteta kyseenalaisiksi (ks. em. asia Del Cerro Alonso, tuomion 39 kohta ja em. asia Impact, tuomion 122 kohta).
- 36 Siltä osin kuin erityisemmin on kysymys ”palkkoja” koskevasta poikkeuksesta, josta määrätään EY 137 artiklan 5 kohdassa, on jo katsottu, että se perustuu siihen, että palkkojen määrien vahvistaminen kuuluu kansallisten työmarkkinaosapuolten sopusuhteeseen ja jäsenvaltioilla tällä alalla olevaan toimivaltaan. Näin ollen on todettu, että unionin oikeuden tämänhetkisessä tilassa on asianmukaista jättää palkkojen tason määrittäminen EY 136 artiklan ja sitä seuraavien artikloiden nojalla toteutettavan yhdenmukaistamisen ulkopuolelle (ks. em. asia Del Cerro Alonso, tuomion 40 ja 46 kohta ja em. asia Impact, tuomion 123 kohta).
- 37 Kyseisen poikkeuksen on näin ollen ymmärrettävä tarkoittavan toimenpiteitä, jotka, kuten palkan muodostavien tekijöiden ja/tai palkkatason yhdenmukaistaminen kokonaan tai osittain jäsenvaltioissa tai yhteisön vähimmäispalkan vahvistaminen, merkitsisivät sitä, että unionin oikeudella suoraan puututaan palkkojen määrittämiseen unionissa. Mainittua poikkeusta ei kuitenkaan voida laajentaa koskemaan mitään hyvänsä kysymystä, joka liittyy jollakin tavalla palkkoihin, sillä muuten tietyt

EY 137 artiklan 1 kohdassa tarkoitettut alat jäisivät suurelta osin vaille tarkoitusta (ks. analogisesti em. asia Impact, tuomion 125 kohta).

- 38 Tästä seuraa, että sosiaalipolitiikasta tehdyn sopimuksen 2 artiklan 6 kohdassa esitetty ja EY 137 artiklan 5 kohdassa toistettu varaus ei estä sitä, että puitesopimuksen 4 lausekkeen ymmärretään asettavan jäsenvaltioille velvollisuuden taata osa-aikatyöntekijöille syrjimättömyyden periaatteen soveltaminen myös palkkakäytöksissä, kunhan pro rata temporis -periaate otetaan huomioon silloin, kun se on tarkoituksenmukaista.
- 39 Vaikka on totta, että työntekijän palkan muodostavien eri tekijöiden tason määrittäminen ei kuulu unionin lainsäätäjän toimivaltaan ja jää kiistatta eri jäsenvaltioiden toimivaltaisten tahojen tehtäväksi, näiden tahojen on kuitenkin käyttäessään toimivaltaansa aloilla, jotka eivät kuulu unionin toimivaltaan, noudatettava unionin oikeutta (ks. vastaavasti em. asia Impact, tuomion 129 kohta), erityisesti puitesopimuksen 4 lauseketta.
- 40 Tästä seuraa, että määrittäessään sekä palkan muodostavia tekijöitä että näiden tekijöiden tasoa, toimivaltaisten kansallisten tahojen on sovellettava osa-aikatyöntekijöihin puitesopimuksen 4 lausekkeessa vahvistettua syrjimättömyyden periaatetta.
- 41 Eläkkeiden osalta on täsmennettävä, että yhteisöjen tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan, joka koskee EY:n perustamissopimuksen 119 artiklaa ja 1.5.1999 alkaen EY 141 artiklaa, jotka liittyvät miesten ja naisten tasa-arvoista kohtelua palkka-asioissa koskevaan periaatteeseen, EY 141 artiklan 2 kohdan toisessa

alakohdassa tarkoitettun ”palkan” käsitteen alaan kuuluvat eläkkeet, jotka perustuvat työntekijän ja työnantajan väliseen työsuhteeseen, mutteivät eläkkeet, jotka perustuvat lakisääteiseen järjestelmään, jonka rahoitukseen työntekijät, työnantajat ja mahdollisesti julkinen valta osallistuvat siinä määrin, että osallistuminen perustuu enemmän sosiaalipoliittisiin syihin kuin tällaiseen työsuhteeseen (ks. mm. asia 80/70, Defrenne, tuomio 25.5.1971, Kok., s. 445, Kok. Ep. I, s. 571, 7 ja 8 kohta; asia 170/84, Bilka-Kaufhaus, tuomio 13.5.1986, Kok., s. 1607, Kok. Ep. VIII, s. 607, 16–22 kohta; asia C-262/88, Barber, tuomio 17.5.1990, Kok., s. I-1889, Kok. Ep. X, s. 425, 22–28 kohta ja yhdistetyt asiat C-4/02 ja C-5/02, Schönheit ja Becker, tuomio 23.10.2003, Kok., s. I-12575, 56–64 kohta).

- 42 Tämän oikeuskäytännön valossa on katsottava, että puitesopimuksen 4 lausekkeen 1 kohdassa tarkoitettuun työehtojen käsitteeseen kuuluvat eläkkeet, jotka perustuvat työntekijän ja työnantajan väliseen työsuhteeseen, mutteivät lakisääteiseen sosiaaliturvajärjestelmään kuuluvat eläkkeet, jotka perustuvat enemmän sosiaalipoliittisiin syihin kuin tällaiseen työsuhteeseen (ks. analogisesti em. asia Impact, tuomion 132 kohta).
- 43 Tätä tulkintaa tukee puitesopimuksen johdanto-osan kolmannessa kohdassa oleva maininta, jonka mukaan puitesopimuksen osapuolet ”tunnustavat, että lakisääteiseen sosiaaliturvaan liittyvät asiat kuuluvat jäsenvaltioiden päätettäväksi”, ja katsovat, että on pantava täytäntöön Dublinissa joulukuussa 1996 kokoontuneen Eurooppa-neuvoston antama työllisyyttä koskeva julistus, jossa korostettiin muun muassa tarvetta mukauttaa sosiaaliturvajärjestelmät uusiin työmuotoihin, jotta tällaisten työmuotojen puitteissa työskenteleville henkilöille tarjotaan asianmukainen sosiaalinen suojele.
- 44 Tätä tulkintaa tukee lisäksi se, että puitesopimuksella, jonka ovat tehneet työmarkkinaosapuolet useita toimialoja käsittävien järjestöjen edustamina, ei ole tarkoitus säätää sosiaaliturvaa koskevia kysymyksiä eikä asettaa velvoitteita kansallisille sosiaaliturvakassoille, jotka eivät ole olleet tällaisen sopimuksen osapuolia (ks. analogisesti

asia C-537/07, Gómez-Limón Sánchez-Camacho, tuomio 16.7.2009, Kok., s. I-6525, 48–50 kohta).

- 45 Koska puitesopimuksen 4 lausekkeen 1 kohtaa sovelletaan eläkkeisiin, jotka perustuvat työntekijän ja työnantajan väliseen työsuhteeseen, mutta ei lakisääteiseen sosiaaliturvajärjestelmään kuuluviin eläkkeisiin, on vielä ratkaistava, kuuluuko pääasioissa kysymyksessä oleva eläkejärjestelmä jompaankumpaan näistä luokista. Tätä varten on sovellettava vastaavasti oikeuskäytännössä esiin tuotuja arviointiperusteita sen arvioimiseksi, kuuluuko vanhuuseläke EY 141 artiklan soveltamisalaan.
- 46 Tältä osin on muistettava, että ratkaiseva merkitys voi olla ainoastaan arviointiperusteella, joka on johdettu toteamuksesta, jonka mukaan eläke maksetaan työntekijälle sen palvelussuhteen perusteella, joka yhdistää hänet aiempaan työnantajaansa, eli työtä tai tehtävää koskevalla arviointiperusteella, joka on johdettu itse EY 141 artiklan sanamuodosta. Tätä arviointiperustetta ei kuitenkaan voida pitää yksinomaisena, koska lakisääteisistä sosiaaliturvajärjestelmistä maksetuissa eläkkeissä voidaan ottaa huomioon työstä maksettu palkka kokonaan tai osittain. Tällaiset eläkkeet eivät ole EY 141 artiklassa tarkoitettua palkkaa (ks. em. yhdistetyt asiat Schönheit ja Becker, tuomion 56 ja 57 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 47 Kuitenkaan sellaiset sosiaalipoliittiset, valtionhallintoon liittyvät tai eettiset näkökohdat tai edes budjettiin liittyvät perusteet, jotka ovat vaikuttaneet tai voineet vaikuttaa järjestelmään, kun kansallinen lainsäätäjän on siitä säätänyt, eivät voi olla ratkaisevia, jos eläke koskee ainoastaan erityistä työntekijäryhmää, jos se myöntää suoraan palveluksessaoloajan perusteella ja jos sen suuruus lasketaan viimeisen palkan perusteella (ks. em. yhdistetyt asiat Schönheit ja Becker, tuomion 58 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).



- 48 Sen ratkaisemiseksi, kuuluuko Alitalian matkustamohenkilökuntaan sovellettavan kaltaisen järjestelmän nojalla maksettava vanhuuseläke puitesopimuksen soveltamisalaan, on näin ollen tutkittava, täyttääkö tämä eläke edellisessä kohdassa mainitut kolme edellytystä. Kansallisen tuomioistuimen, jonka yksinomaiseen toimivaltaan pääasian tosiseikkojen arviointi ja sovellettavan kansallisen lainsäädännön tulkinta kuuluu, on päätettävä, täytyvätkö nämä edellytykset.
- 49 Unionin tuomioistuin voi kuitenkin ennakkoratkaisupyyntöä käsitellessään tarvittaessa tehdä täsmennyksiä ohjatakseen kansallista tuomioistuinta tulkinnassa (ks. mm. asia C-238/05, Asnef-Equifax ja Administración del Estado, tuomio 23.11.2006, Kok., s. I-11125, 40 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 50 Se, että Alitalian matkustamohenkilökunnan eläkejärjestelmää hallinnoi INPS:n kaltainen julkinen laitos, joka lisäksi lain säännösten nojalla hallinnoi Italian sosiaaliturvajärjestelmää, ei ole ratkaisevaa arvioitaessa, onko tämä eläkejärjestelmä osa lakisääteistä sosiaaliturvajärjestelmää vai sen sijaan palkkaehtoja (ks. mm. vastaavasti asia C-267/06, Maruko, tuomio 1.4.2008, Kok., s. I-1757, 57 kohta).
- 51 Myöskään se, ovatko Alitalian osakkeet julkisessa vai yksityisessä omistuksessa, ei ole ratkaiseva arviointiperuste, koska oikeuskäytännössä on jo todettu, että jos tämän tuomion 47 kohdassa mainitut kolme edellytystä täyttyvät, julkisen työnantajan virkamiehelle maksama eläke on täysin rinnastettavissa yksityisen työnantajan entisille työntekijöilleen maksamaan eläkkeeseen (ks. em. yhdistetyt asiat Schönheit ja Becker, tuomion 58 kohta).

## Puitesopimuksen ajallinen soveltamisala

- 52 INPS väittää pääasiallisesti, että puitesopimusta voidaan soveltaa vain työskentelyjaksoihin, jotka ovat tapahtuneet sen jälkeen, kun kansallinen toimenpide, jolla direktiivi 97/81 pantiin täytäntöön, eli asetus nro 61/2000 tuli voimaan. Siltä osin kuin kysymys on Brunosta, Lottista ja Matteuccista, eläkeoikeuden saamiseksi edellytettävän palveluajan laskeminen liittyy kokonaan tai osittain ajanjaksoihin, jotka edelsivät kyseisen direktiivin täytäntöönpanoa ja jotka eivät näin ollen kuulu puitesopimuksen soveltamisalaan.
- 53 Tältä osin on palautettava mieleen, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan uutta sääntöä sovelletaan vanhan säännön voimassa ollessa syntyneiden tilanteiden tulevaisuudessa ilmeneviin vaikutuksiin, jos toisin ei ole säädetty (ks. vastaavasti mm. asia 68/69, Brock, tuomio 14.4.1970, Kok. 1970, s. 171, 7 kohta; asia 270/84, Licata v. TSK, tuomio 10.7.1986, Kok. 1986, s. 2305, 31 kohta; asia C-290/00, Duchon, tuomio 18.4.2002, Kok., s. I-3567, 21 kohta; asia C-334/07 P, komissio v. Freistaat Sachsen, tuomio 11.12.2008, Kok., s. I-9465, 43 kohta ja asia C-447/07 P, Centeno Mediavilla ym. v. komissio, tuomio 22.12.2008, Kok., s. I-10945, 61 kohta).
- 54 Kuten julkisasiamies on todennut ratkaisuehdotuksensa 39 kohdassa, direktiivi 97/81 ja puitesopimus eivät poikkea edellisessä kohdassa mainitusta periaatteesta.
- 55 Näin ollen pääasiassa kysymyksessä olevan kaltaisen vanhuuseläkeoikeuden saamiseksi edellytettävän palveluajan laskemista sääntelevät direktiivin 97/81 säännökset myös direktiivin voimaantuloajankohtaa edeltäneiden työskentelykausien osalta.

## – Ensimmäisen kysymyksen tarkastelu

- 56 Kansallinen tuomioistuin haluaa ensimmäisellä kysymyksellään selvittää, onko syrjimättömyyden periaatetta koskevaa puitesopimuksen 4 lauseketta tulkittava siten, että se on esteenä pääasiassa kysymyksessä olevan kaltaiselle kansalliselle lainsäädännölle, kun se vaikuttaa siten, että ajanjaksoja, joiden kuluessa jaksoittaisessa vertikaalisessa osa-aikatyössä ei työskennellä, ei oteta huomioon laskettaessa vanhuuseläkeoikeuden saamiseksi edellytettävää palvelusaikaa.
- 57 Puitesopimuksen 4 lausekkeen 1 kohdassa todetaan, että osa-aikatyöntekijöihin ei pelkästään osa-aikaisuuden perusteella saa soveltaa epäedullisempia työehtoja kuin vastaaviin kokoaikaisiin työntekijöihin, ellei erilainen kohtelu ole perusteltua asiallisista syistä.
- 58 Kyseisessä määräyksessä ilmaistu syrjintäkielto on vain erityinen ilmaisu yleisestä yhdenvertaisuusperiaatteesta, joka kuuluu unionin oikeuden peruseriaatteisiin (ks. asia C-313/02, Wippel, tuomio 12.10.2004, Kok., s. I-9483, 54 ja 56 kohta).
- 59 On siis tutkittava, johtaako se, että ajanjaksoja, joiden kuluessa jaksoittaista vertikaalista osa-aikatyötä tekevät työntekijät eivät työskentele, ei oteta huomioon laskettaessa vanhuuseläkeoikeuden saamiseksi edellytettävää palvelusaikaa, siihen, että heitä kohdellaan epäedullisemmin kuin kokoaikaisia työntekijöitä, jotka ovat vastaavassa tilanteessa.

- 60 Tältä osin puitesopimuksen 3 lausekkeessa vahvistetaan ”vastaavan kokoaikaisen työntekijän” määritelmän perusteet. Tämän lausekkeen 2 kohdan ensimmäisen alakohdan määritelmän mukaan sillä tarkoitetaan ”samassa työpaikassa työskentelevää kokoaikaista palkattua työntekijää, jolla on samantyyppinen työsopimus tai työsuhde ja joka tekee samaa tai samankaltaista työtä, jolloin huomioon otetaan muut näkökohdat kuten kokemus, pätevyys ja ammattitaito”. Saman lausekkeen 2 kohdan toisessa alakohdassa todetaan, että milloin työpaikassa ei ole vastaavaa kokoaikaista työntekijää, ”vertailu tulee tehdä sovellettavaan työehtosopimukseen perustuen, tai milloin sellaista ei ole, kansallisen lainsäädännön, työehtosopimusten tai käytäntöjen mukaisesti”.
- 61 Kokoaikaisen työntekijän osalta vanhuuseläkeoikeuden saamiseksi edellytettävästä palvelusajasta huomioon otettava kesto käy yksiin työsuhteen keston kanssa. Sitä vastoin jaksoittaista vertikaalista osa-aikatyötä tekevien työntekijöiden osalta palvelusajaa ei lasketa samalla perusteella, koska se lasketaan vain tosiasiallisten työskentelyjaksojen mukaan siten, että otetaan huomioon se, että työaika on lyhyempi.
- 62 Kokoaikaisen työntekijän hyväksi luetaan siis kahdentoista peräkkäisen kuukauden työskentelyjaksosta vuoden palvelusaika määritettäessä ajankohtaa, jolloin hän voi vaatia eläkeoikeutta. Vastaavassa tilanteessa oleva työntekijä, joka on valinnut jaksotaisen vertikaalisen osa-aikatyön mukaan 25 prosentin työajan vähennyksen, saa sen sijaan samalta ajanjaksolta hyväkseen palvelusajan, joka vastaa vain 75:tä prosenttia hänen kokoaikaisesti työskentelevän työtoverinsa palvelusajasta, ja näin on vain siitä syystä, että hän työskentelee osa-aikaisesti. Tästä seuraa, että vaikka heidän työsopimustensa kesto on todellisuudessa sama, osa-aikatyöntekijä saavuttaa vanhuuseläkkeeseen oikeuttavan palvelusajan hitaammin kuin kokoaikainen työntekijä. Kysymys on siis erilaisesta kohtelusta, joka perustuu pelkästään osa-aikatyöhön.

- 63 Sekä INPS että Italian hallitus toteavat ennen kaikkea, että kyseinen ero ei merkitse erilaista kohtelua, koska kokoaikaista työtä ja jaksoittaista vertikaalista osa-aikatyötä tekevät eivät ole toisiinsa rinnastettavissa tilanteissa. Ne katsovat, että kuhunkin näistä ryhmistä kuuluville työntekijöille kertyy vain palvelusaika, joka vastaa tosiasiallisia työskentelyjaksoja. Ne korostavat näin ollen, että työnantajat maksavat sosiaalivakuutusmaksuja ainoastaan työskentelyjaksoilta ja että niiden ajanjaksojen osalta, jolloin ei työskennellä, Italian lainsäädännössä annetaan kaikille osa-aikaisesti työskenteleville työntekijöille mahdollisuus ostaa palvelusaikapisteitä vapaaehtoisesti.
- 64 On kuitenkin palautettava mieleen, että osa-aikatyöntekijöiden ja kokoaikaisten työntekijöiden välisen syrjimättömyyden periaatetta sovelletaan työehtoihin, joiden käsite – kuten tämän tuomion 42–46 kohdassa on todettu – kattaa myös eläkkeet lakisääteiseen sosiaaliturvajärjestelmään kuuluvia eläkkeitä lukuun ottamatta. Tästä seuraa, että osa-aikatyöntekijöiden palkkauksen on vastattava kokoaikaisten työntekijöiden palkkausta, jollei puitesopimuksen 4 lausekkeen 2 kohdassa vahvistetun pro rata temporis -periaatteen soveltamisesta muuta johdu.
- 65 Eläkkeen määrän laskeminen riippuu siis suoraan työntekijän suorittaman työn määrästä ja sitä vastaavista maksuista pro rata temporis -periaatteen mukaisesti. Tältä osin on syytä muistaa, että yhteisöjen tuomioistuimien jo katsonut, että unionin oikeuden kanssa ei ole ristiriidassa se, että vanhuuseläke lasketaan osa-aikaisesta työskentelystä pro rata temporis -periaatteen mukaisesti. Osa-aikatyöntekijän palvelusvuosiensa aikana suorittaman työn tosiasiallisen määrän, verrattuna kaikkien palvelusvuosiensa ajan kokoaikaisesti työskennelleen työntekijän tekemän työn tosiasialliseen määrään, huomioon ottaminen muodostaa objektiivisen kriteerin, jonka nojalla kyseisen työntekijän eläkeoikeuksia voidaan suhteellisesti pienentää (ks. vastaavasti em. yhdistetyt asiat Schönheit ja Becker, tuomion 90 ja 91 kohta ja em. asia Gómez-Limón Sánchez-Camacho, tuomion 59 kohta).

- 66 Pro rata temporis -periaatetta ei sitä vastoin sovelleta määritettäessä eläkeoikeuden saamisen ajankohtaa, koska se riippuu yksinomaan työntekijän saavuttaman palvelusajan kestosta. Tämä palvelusaika vastaa näet työsuhteen tosiasiallista kestoä eikä sen kuluessa suoritettua työn määrää. Osa-aikatyöntekijöiden ja kokoaikaisten työntekijöiden välisen syrjimättömyyden periaate edellyttää siis, että palvelusajan kesto, joka otetaan huomioon määritettäessä ajankohtaa, jolloin eläkeoikeus saavutetaan, lasketaan osa-aikatyöntekijän osalta samoin kuin jos hänen työsuhteensa olisi ollut kokoaikainen, ja että ajanjaksot, jolloin ei työskennelty, otetaan kokonaisuudessaan huomioon.
- 67 Tämän tuomion 61 ja 62 kohdassa todettua erilaista kohtelua korostaa vielä se, että unionin tuomioistuimessa käydyistä keskusteluista käy ilmi, että jaksoittainen vertikaalinen osa-aikatyö on Alitalian matkustamohenkilökuntaan sovellettavan työehtosopimuksen nojalla ainoa heille avoin osa-aikaisen työn muoto.
- 68 Tästä seuraa, että pääasiassa kysymyksessä olevan kaltaisella säännöstöllä kohdellaan jaksottaista vertikaalista osa-aikatyötä tekeviä työntekijöitä epäedullisemmin kuin vastaavia kokoaikaisia työntekijöitä ja että näin on pelkästään osa-aikaisuuden perusteella.
- 69 Puitesopimuksen 4 lausekkeen 1 kohdasta ilmenee kuitenkin, että tällaista erilaista kohtelua voidaan pitää syrjimättömyyden periaatteen mukaisena, jos se on perusteltua asiallisista syistä.

- 70 Kun INPS:ää ja Italian hallitusta kehoitettiin täsmentämään syitä, joiden perusteella tämä erilainen kohtelu olisi oikeutettua, ne totesivat istunnossa, että Italian lainsäädännön mukaan jaksoittaista vertikaalista osa-aikatyötä koskevan työsopimuksen katsotaan olevan keskeytyneenä ajanjaksoina, jolloin ei työskennellä, koska niiden kuluessa ei makseta lainkaan palkkaa tai vakuutusmaksuja.
- 71 Ensiksi on todettava, että tämä perustelu on lähtökohtaisesti vaikeasti yhteen sovittavissa sen seikan kanssa, että unionin tuomioistuimelle toimitetut asiakirjat ja unionin tuomioistuimessa käydyt keskustelut ovat osoittaneet, että julkisen sektorin palveluksessa olevien osalta Italian lainsäädännössä säädetään nimenomaisesti julkishallinnon palvelusuhteista koskevista säännöksistä 29.12.1988 annetun lain nro 554 (GURI nro 1, 2.1.1989) 8 §:ssä, että ”eläkeoikeuden saamiseksi asianomaisessa hallinnossa – palvelusvuodet, jolloin on tehty vähennettyä työaika, on otettava huomioon kokonaisuudessaan”. Tämän järjestelmien välisen eron perusteella voidaan jo epäillä INPS:n ja Italian hallituksen esittämän oikeutuksen asianmukaisuutta.
- 72 On toiseksi palautettava mieleen, että puitesopimuksen 3 lausekkeessa osa-aikatyöntekijä määritellään pelkästään sen perusteella, että hänen säännöllinen työaikansa on lyhyempi kuin vastaavan kokoaikaisen työntekijän säännöllinen työaika. Osa-aikatyö on siis työsuhteen erityinen täytöntöönpanotapa, jolle on ominaista vain säännöllisen työajan vähentäminen. Tätä ominaisuutta ei voida kuitenkaan rinnastaa tilanteisiin, joissa osa-aikaisen tai kokoaikaisen työsopimuksen täytöntöönpano estyy tai keskeytyy tilapäisesti työntekijän, yrityksen tai ulkopuolisen syyn vuoksi. Ajanjaksot, jolloin ei työskennellä ja jotka vastaavat osa-aikaisen työsopimuksen mukaista työajan vähentämistä, johtuvat tämän sopimuksen tavanomaisesta täytöntöönpanosta eivätkä sopimuksen keskeytymisestä. Osa-aikatyö ei merkitse työn keskeytymistä (ks. analogisesti jaettujen toimien osalta asia C-243/95, Hill ja Stapleton, tuomio 17.6.1998, Kok., s. I-3739, 32 kohta).

- 73 Tästä seuraa, että vaikka INPS:n ja Italian hallituksen argumentaatio voidaan ymmärtää siten, että sillä pyritään esittämään, että pääasiassa kysymyksessä oleva erilainen kohtelu on oikeutettu sen vuoksi, että ajanjaksot, jotka vastaavat työajan vähenemistä osa-aikaisen työsopimuksen nojalla, vaikuttavat siten, että sopimuksen täytäntöönpano keskeytyy, argumentaatio on ristiriidassa puitesopimuksen 3 lausekkeeseen sisältyvän osa-aikaisuuden määritelmän kanssa, ja tekee tyhjäksi puitesopimuksen 4 lausekkeen 1 kohdassa ilmaistun periaatteen, jonka mukaan osa-aikatyöntekijöihin ei pelkästään osa-aikaisuuden perusteella saa soveltaa epäedullisempia työehtoja kuin vastaaviin kokoaikaisiin työntekijöihin.
- 74 Jos tämä argumentaatio on ymmärrettävä niin, että sillä pyritään osoittamaan, että jaksoittaista vertikaalista osa-aikatyötä ja kokoaikatyötä tekevien työntekijöiden erilainen kohtelu on oikeutettua kansalliseen oikeuteen perustuvista syistä, on syytä muistaa, että kansallisen tuomioistuimen tehtävänä on kaikilta osin sille kansallisessa oikeudessa annetun harkintavallan rajoissa tulkita ja soveltaa valtiosisäisiä oikeussääntöjä siten, että tulkinta ja soveltaminen ovat sopusoinnussa unionin oikeudessa asetettujen vaatimusten kanssa, ja että jollei tällainen unionin oikeuden mukainen tulkinta ole mahdollinen, sillä on velvollisuus jättää näiden vaatimusten vastaiset kansalliset oikeussäännöt soveltamatta (ks. asia C-357/06, Frigerio Luigi & C., tuomio 18.12.2007, Kok., s. I-12311, 28 kohta).
- 75 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että ensimmäiseen kysymykseen on vastattava, että siltä osin kuin kysymys on vanhuuseläkkeistä, puitesopimuksen 4 lauseketta on tulkittava siten, että se on esteenä kansalliselle säännöstölle, jossa jaksoittaista vertikaalista osa-aikatyötä tekevien työntekijöiden osalta ajanjaksoja, joiden kuluessa ei työkennellä, ei oteta huomioon laskettaessa tällaisen eläkkeen saamiseksi edellytettävää palvelusaikaa, jollei tällainen erilainen kohtelu ole perusteltua asiallisista syistä.



## – Toinen kysymys

- 76 Kansallinen tuomioistuin haluaa toisella kysymyksellään selvittää ennen kaikkea, onko puitesopimuksen 1 ja 5 lauseketta tulkittava siten, että ne ovat esteenä pääasiasa kysymyksessä olevan kaltaiselle kansalliselle säännöstölle, koska tämä muodostaa työntekijöille merkittävän esteen vertikaalisen osa-aikatyön valitsemiselle.
- 77 Puitesopimuksen 1 lausekkeesta ilmenee erityisesti, että sillä pyritään kahteen tavoitteeseen, yhtäältä edistää osa-aikatyötä parantamalla sen laatua ja toisaalta osa-aikatyöntekijöiden ja kokoaikaisten työntekijöiden välisen syrjinnän poistamiseen (ks. em. yhdistetyt asiat Michaeler, tuomion 22 kohta).
- 78 Puitesopimuksen 5 lausekkeen 1 kohdan a alakohdassa todetaan näiden kahden tavoitteen mukaisesti, että jäsenvaltioiden olisi ”tunnistettava oikeudelliset tai hallinnolliset esteet, jotka saattavat rajoittaa mahdollisuuksia osa-aikatyöhön, arvioitava niitä ja tarvittaessa poistettava ne”.
- 79 Siltä osin kuin pääasiassa kysymyksessä oleva säännöstö koskee työsuhteeseen perustuvia vanhuuseläkkeitä mutta ei lakisäätöihin sosaaliturvajärjestelmään kuuluvia eläkkeitä, on niin, että kun siinä ei oteta huomioon eläkeoikeuden saamiseksi edellytettävän palvelusajan laskemisessa ajanjaksoja, jolloin ei ole työskennelty, sillä otetaan käyttöön jaksoittaista vertikaalista osa-aikatyötä tekevien ja kokoaikaisten työntekijöiden erilainen kohtelu, joten sillä loukataan puitesopimuksen 4 lausekkeessa ilmaistua syrjimättömyyden periaatetta. Kuten tämän tuomion 67 kohdassa on todettu, erilaista kohtelua korostaa vielä se, että jaksoittainen vertikaalinen osa-aikatyö on Alitalian matkustamohenkilökuntaan sovellettavan työehtosopimuksen nojalla ainoa heille avoin osa-aikaisen työn muoto.

80 Nämä seikat yhdessä ovat omiaan tekemään osa-aikatyön vähemmän houkuttelevaksi tälle työntekijöiden ryhmälle tai saamaan heidät jopa luopumaan tekemästä ansiotyötä tällaisen järjestelmän mukaisesti, koska sen valitseminen johtaa siihen, että ajankohta, jolloin he saavat eläkeoikeutensa, siirtyy myöhemmäksi samassa suhteessa kuin heidän työaikansa vähenee vastaavien kokoaikaisten työntekijöiden työaikaan nähden. Tällaiset vaikutukset ovat selvästi vastoin puitesopimuksen tavoitetta, joka on helpottaa osa-aikatyön kehittämistä.

81 Toiseen kysymykseen on näin ollen vastattava, että jos kansallinen tuomioistuin tulee siihen tulokseen, että pääasiassa kysymyksessä oleva kansallinen säännöstö ei ole yhteensopiva puitesopimuksen 4 lausekkeen kanssa, puitesopimuksen 1 lauseketta ja 5 lausekkeen 1 kohtaa on tulkittava siten, että ne ovat myös esteenä tällaiselle säännöstölle.

– Kolmas kysymys

82 Kansallinen tuomioistuin haluaa kolmannella kysymyksellään selvittää ennen kaikkea, onko syrjimättömyyden periaatetta koskevaa puitesopimuksen 4 lauseketta tulkittava siten, että siinä kielletään osa-aikatyöntekijöiden ja vastaavien kokoaikaisten työntekijöiden välisen syrjinnän lisäksi syrjintä osa-aikatyön eri muotojen välillä, kuten jaksoittaisen vertikaalisen osa-aikatyön ja horisontaalisen osa-aikatyön välillä.

83 Kun otetaan huomion kahteen edelliseen kysymykseen annetut vastaukset, tätä kysymystä ei ole tarpeen ratkaista.

## Oikeudenkäyntikulut

84 Pääasioiden asianosaisten osalta asioiden käsittely unionin tuomioistuimessa on välivaihe kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevien asioiden käsittelyssä, minkä vuoksi kansallisen tuomioistuimen asiana on päättää oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta. Oikeudenkäyntikuluja, jotka ovat aiheutuneet muille kuin näille asianosaisille huomautusten esittämisestä unionin tuomioistuimelle, ei voida määrätä korvattaviksi.

Näillä perusteilla unionin tuomioistuin (toinen jaosto) on ratkaissut asiat seuraavasti:

- 1) Siltä osin kuin kysymys on vanhuuseläkkeistä, Euroopan teollisuuden ja työnantajain keskusjärjestön (UNICE), julkisten yritysten Euroopan keskuksen (CEEP) ja Euroopan ammatillisen yhteisjärjestön (EAY) tekemästä osa-aikatyötä koskevasta puitesopimuksesta 15.12.1997 annetun neuvoston direktiivin 97/81/EY liitteenä olevan osa-aikatyötä koskevan puitesopimuksen 4 lauseketta on tulkittava siten, että se on esteenä kansalliselle säännöstölle, jossa jaksoittaista vertikaalista osa-aikatyötä tekevien työntekijöiden osalta ajanjaksoja, joiden kuluessa ei työskennellä, ei oteta huomioon laskettaessa tällaisen eläkkeen saamiseksi edellytettävää palvelusaikaa, jollei tällainen erilainen kohtelu ole perusteltua asiallisista syistä.
- 2) Jos kansallinen tuomioistuin tulee siihen tulokseen, että pääasiassa kysymyksessä oleva kansallinen säännöstö ei ole yhteensopiva direktiivin 97/81 liitteenä olevan osa-aikatyötä koskevan puitesopimuksen 4 lausekkeen kanssa, puitesopimuksen 1 lauseketta ja 5 lausekkeen 1 kohtaa on tulkittava siten, että ne ovat myös esteenä tällaiselle säännöstölle.

Allekirjoitukset